Термінологічний словник

АГЕНТ - суб'єкт міжнародних відносин, що є виразником тих чи інших норм, цінностей певної системи, специфіка якої визначає логіку його поведінки в тій чи іншій ситуації. Так, представники окремої держави стають агентами міжнародних відносин, коли їх поведінка пояснюється уявленнями, певними усталеними цінностями.

АКТОР - учасник міжнародно-політичного процесу, який діє на світовій арені і здатний своєю діяльністю змінити оточуюче середовище.

АНАЛІТИЧНА ДОПОВІДЬ - науково розроблений документ, що формулює проблему, розкриває її сутність, структуру і тенденції розвитку, містить систематизовані відомості та наукові узагальнення з даного питання, стану і перспектив розвитку з аргументованою критичною оцінкою, висновками і рекомендаціями.

АНОТАЦІЯ - текст, що коротко розкриває центральну тему або предмет певного документа. Обсяг А. не залежить від обсягу первинного документа й у середньому не перевищує 150-200 знаків. За обсягом анотації поділяють на стислі та розгорнуті.

БАКАЛАВР - освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти, або неповної вищої освіти, або (та) освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст здобула базову вищу освіту, фундаментальні та спеціальні вміння і знання щодо узагальненого об'єкта діяльності (праці), достатні для виконання завдань і обов'язків (робіт), що передбачені для первинних посад з певного виду економічної діяльності, на експлуатаційному рівні професійної діяльності.

БАКАЛАВР З МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН - освітній кваліфікаційний рівень фахівця, який здобув поглиблені спеціальні знання та вміння інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики.

БАЛАНС СИЛ - категорія, що характеризує стан силової рівноваги між державами (у реалізмі розглядається як умова забезпечення

міжнародної стабільності). Може розглядатися як результат дій національних урядів і як порядок у міжнародних відносинах, що не залежить від волі політиків. Концептуально бере початок з праць Фукідіда, але поширення набуває з XVIII ст., особливо при аналізі британської та загальноєвропейської політики між війнами Наполеона I і Першою світовою війною. Це положення

відштовхується від тези Гоббса про те, що міжнародні відносини є ворожим, анархічним середовищем, в якому держави постійно піддаються загрозі нападу і через це змушені підтримувати співмірний із супротивником силовий (військовий) потенціал.

ВЕРСАЛЬСЬКО-ВАШИНГТОНСЬКА СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН - світопорядок, основи якого були закладені Версальською мирною угодою 1919 р., низкою договорів із союзниками Німеччини, а також угодами, укладеними на Вашингтонській конференції 1921-1922 рр.

ВЕРСІЯ - одне або декілька відмінних один від одного викладів, пояснень щодо окремих фактів, подій.

ВЕСТФАЛЬСЬКИЙ МИР встановлено в 1648 р. по закінченні Тридцятирічної війни (1618-1648) між німецькими протестантськими князями - з одного боку і католицькими князями та імператором - з іншого, що перетворилася з внутрігерманської на загальноєвропейську. Вестфальську мирну угоду укладено 24 жовтня 1648 р. на двох конгресах, що відбувалися в містах Вестфалії - Мюнстері й Оснабрюці. Статті угоди стосувалися трьох таких питань: зміни у Європі внаслідок Тридцятирічної війни; віросповідання в Священній Римській імперії; політичного устрою імперії. Статті Вестфальського договору зафіксували нове співвідношення сил, що склалося в Європі на користь Франції та Швеції; визнав релігійні права і свободи за лютеранами та кальвіністами; щодо внутрішнього устрою імперії - за князями було визнане право суверенітету: відтепер для них уможливилося укладання угод між собою та з іноземними державами із застереженням, що ці угоди не укладатимуться на шкоду імперії. Священна Римська імперія фактично перестала існувати. Це була імперія без реальної влади імператора, без населення. Священна Римська імперія стала імперією без установ: сейм, а з 1653 р. -рейхстаг не ухвалювали жодних політично значущих постанов (рішення мали бути виключно одностайними, однак протиріччя серед його членів виключали можливість їх прийняття). Це була

імперія без столиці: імператор знаходився у Відні, рейхстаг - у Зегенсбурзі, імперський суд - у Ветцларі. Інколи до В.м. відносять також мирний договір 1648 р. між Голландією та Іспанією, що завершив вісімдесятирічну війну між ними.

ВІДЕНСЬКА СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНЦЕРТ НАЦІЙ) - структура міждержавних взаємин в Європі, що склалася після війн Наполеона I (1799-1814; 1815) і проіснувала, із суттєвими змінами, до Першої світової війни. Базувалась на спільних домовленостях найбільш могутніх європейських монархій стосовно територіального та політичного статус-кво в Європі; передбачала можливість

колективного втручання у внутрішні справи держав, яким загрожували революції, як і вимоги дипломатичних консультацій з територіальних змін у Європі.

ВИСНОВОК - інтелектуальний умовивід, що формулюється на основі аналізу певних даних із застосуванням відповідної методології.

ВИЩА ОСВІТА - рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД - освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує, відповідно до наданої ліцензії, освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність.

ГЕГЕМОНІЯ - у міжнародних відносинах домінування певної держави, групи держав.

ГЕОПОЛІТИКА - теоретичний напрям, що вивчає взаємозалежність зовнішньої політики держав, міжнародних відносин і системи політичних, економічних, екологічних, воєнно-стратегічних та інших взаємозв' язків, обумовлену географічним положенням країни (регіону) та іншими фізико- та економіко-географічними факторами. Розглядає систему міжнародних

відносин у контексті дуалізму двох номосів (телурократії та таласократії). Термін Г. уведений у науку швецьким вченим Р. Челленом. На пострадянському просторі спробу геополітичного аналізу міжнародних відносин вперше здійснив російський фахівець Е. Поздняков.

ГЕОСТРАТЕГІЯ - практичне втілення геополітичних концепцій.

ГІПОТЕЗА - наукове припущення, що висувається для пояснення міжнародних реалій і вимагає емпіричної та теоретичної перевірки, щоб стати достовірною науковою теорією.

ГОНКА ОЗБРОЄНЬ - нарощування зброї, до чого залучаються дві (або більше) держави з метою посилення власної безпеки і захисту від свого суперника.

ГРУПА ВОСЬМИ ДЕРЖАВ (ВЕЛИКА ВІСІМКА) - вісім найбільш впливових держав світу: Великобританія, Італія, Канада, Німеччина, Росія, США, Франція, Японія. Група семи найбільш розвинених держав була створена у 1974 р. з ініціативи тодішнього президента Франції Валері Жискар д'Естена (1974-1981

рр.) і включала Великобританію, Італію, Канаду, Німеччину (ФРН), США, Францію та Японію. З 1997 р. до складу "групи семи" було прийнято Російську Федерацію. Проте за "Денверськими домовленостями" Росія не бере участі в обговоренні економічних та фінансових питань.

ДЕРЖАВА - політичне утворення, що характеризується такими ознаками: легітимною публічною владою, територією та населенням. На міжнародній арені кожна Д., по-перше, поєднує в зовнішній політиці різні функції - прагне здійснити експансію або прагне самозбереження. Нарешті, діяльність Д. може бути спрямована на відмову від певних для себе преференцій заради встановлення миру та стабільності у світі; по-друге, кожна Д. прагне до забезпечення власної безпеки. Однак це устремління породжує так звану дилему безпеки, сутність якої полягає в тому, що збільшення безпеки однієї з Д. може розглядатись як небезпека для іншої та викликати з її боку відповідну реакцію - від гонки озброєння до превентивної війни; по-третє, всі Д. на міжнародній арені є рівними. Проте ця рівність є суто формальною, оскільки Д. різняться за територією, населенням, природними ресурсами, економічним потенціалом, соціальною стабільністю, авторитетом, рівнем озброєння, тривалістю існування. Ці відмінності

породжують нерівність Д. з точки зору їх національної могутності. Внаслідок цього утворюється міжнародна стратифікація з характерною для неї ієрархією Д.

ДЕРЖАВА ВЕЛИКА якісно впливає на систему міждержавних зв'язків у певному регіоні/регіонах, але не панує у глобальному масштабі.

ДЕРЖАВА МАЛА - така держава, що має у наявності достатньо засобів, аби забезпечити свій суверенітет та зберегти територіальну цілісність.

ДЕРЖАВА СЕРЕДНЯ здатна здійснювати свій вплив на країни-сусіди першого геополітичного порядку.

ДЕРЖАВОЦЕНТРИСТСЬКА (ВЕСТФАЛЬСЬКА) МІЖНАРОДНА СИСТЕМА - 1) аналітична схема міжнародних відносин, в якій головний об' єкт дослідження - суверенна держава, її взаємодія з іншими країнами; 2) сформована Вестфальським договором 1648 р. система світоустрою, що являє собою сукупність націй-держав, які проводять самостійну зовнішню політику. У межах Вестфальської системи суверенітет вперше стає атрибутом держави, а не монарха.

ДЕТЕРМІНАНТА - причина, що є визначальною для виникнення явища. Ця категорія належить до різновиду чинника, що зумовлює ті чи інші зміни міжнародних відносин.

ДЕТЕРМІНІЗМ ВНУТРІШНІЙ - принцип, що характеризує

взаємозв' язок і взаємовплив внутрішньої та зовнішньої політики. Відповідно до Д. в., зовнішня політика випливає з внутрішньої, оскільки вона є

проявом однієї з двох найважливіших функцій суверенної національної влади - зовнішньої. Її регулює внутрішнє законодавство через те, що цілі та принципи зовнішньої політики формулює національний парламент, а реалізує уряд.

ДЕТЕРМІНІЗМ ЗОВНІШНІЙ - принцип, що характеризує

взаємозв' язок і взаємовплив внутрішньої та зовнішньої політики. Відповідно до Д. з., зовнішня політика автономізується від внутрішньої через її виразну особливість. Це твердження випливає з факту нетотожності внутрішнього і зовнішнього середовища держави. Перше - централізоване та підлягає суверенній владі національних державних інституцій, а друге - децентралізоване та незалежне. Зовнішня політика залежить від ступеня адаптації

держави до середовища, в якому діють подібні до неї, кожна з яких керується переважно власними національними інтересами.

ДИПЛОМАТ - особа, на яку офіційно покладено завдання здійснення (на постійній чи тимчасовій основі) тих чи інших зовнішньополітичних функцій. За рангом має дипломатичний імунітет та привілеї.

ДИПЛОМАТІЯ - методи і практика, за допомогою яких держава проводить свою зовнішню політику.

ДОВЕСТФАЛЬСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ ПОРЯДОК - етап становлення міжнародних відносин від первісних часів до підписання Вестфальської мирної угоди. Умовно поділяють на два періоди: "праміжнародний" - рубіж становлення міжнародних відносин як явища, що починається з первісних часів. У цей час етнічні спільноти стикаються одна з одною. Наслідками було пізнання інших, пізнання себе через порівняння з іншими, ототожнення себе з окремим колективом на трьох рівнях -індивідуальному, колективному, етнічному. Відбувається первинне становлення суб'єктів міжнародних відносин - ними були старійшини родів, вожді племен, жерці. Формуються цивілізації. Міжнародне життя, міжнародне середовище - комплекс зв'язків між етносами, соціумами, які раніше були незнайомі один з одним і сприймалися як "чужі", постійно вдосконалюються форми зв' язків між народами. Починають формуватися цілі та функції здійснення міжнародної політики; другий - "державницький" - пов' язаний з виникненням інституту держави, яка на міжнародній арені представлена монархом. Основні ознаки: світ є роздробленим, майже відсутні зв' язки між окремими регіонами; стосунки між державами носять фрагментарний характер, практично відсутні сталі зв' язки; тип взаємодії між країнами - "будуарна дипломатія"; конфлікти вирішуються переважно військово-силовими методами; остаточне формування цивілізаційних одиниць (цивілізації єгипетська, індійська, китайська, середньовічна цивілізація Європи тощо).

ДОМІНАНТА - основна ідея, головна ознака чи найважливіша складова частина чого-небудь. Д. розуміють як найважливіший чинник, що безпосередньо впливає на стан міжнародних відносин та на їх учасників, або як найважливіший серед усіх інших, який визначає поведінку учасників чи їхніх груп.

ДУМКА - персоніфікована позиція аналітика стосовно оцінюваних відомостей.

ЗМІСТ НАВЧАННЯ* - науково обґрунтований методичний та дидактичний навчальний матеріал, засвоєння якого забезпечує здобуття освіти і кваліфікації згідно з освітньо-кваліфікаційним рівнем. З.н. поділяється на: нормативну частину З.н. - обов'язковий для засвоєння З.н., сформований відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики як змістовні модулі із зазначенням їх обсягу і рівня засвоєння, а також форм державної атестації; вибіркову частину З. н. - рекомендований для засвоєння З. н., сформований як змістовні модулі із зазначенням їх обсягу та форм атестації, призначений для задоволення потреб і можливостей особистості, регіональних потреб у фахівцях певної спеціалізації, з урахуванням досягнень наукових шкіл і навчальних закладів.

ЗНАННЯ - результат процесу діяльності пізнання, її перевірене суспільною практикою і логічно упорядковане відображення в свідомості людини. З. - категорія, яка відбиває зв' язок між пізнавальною і практичною діяльністю людини. З. виявляються в системі понять, суджень, уявлень та образів, орієнтовних основ дій тощо, яка має певні обсяг і якість. З. можливо ідентифікувати тільки за умови їх прояву у вигляді вмінь виконувати певні розумові або фізичні дії.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ - сукупна діяльність державного керівництва та інститутів держави за межами своєї суверенної території, спрямована на реалізацію визначених національних інтересів через систему взаємодії з іншими суб' єктами міжнародних відносин.

ІДЕАЛІЗМ (ЛІБЕРАЛІЗМ) - теоретичний підхід до аналізу міжнародних відносин, що ґрунтується на оптимістичному розумінні людської природи і спільноти, що формується людиною. Міжнародна система, побудована на демократичних засадах, принципах співробітництва і моралі; стабільність досягається через міжнародні інститути (організації), кооперацію країн. І. виходить з того, що взаємодія держав на світовій сцені зорієнтована на те, щоб покласти край війнам, утвердити мир, економічний добробут.

* Визначення терміна наведено відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 20.01.98 № 65 "Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)"

Найбільше поширення мав після Першої світової війни (В. Вільсон), а також після розпаду СРСР (Ф. Фукуяма), але до 11 вересня 2001 р.

ІЗОЛЯЦІОНІЗМ - державна політика, зорієнтована на обмеження відносин (політичних, економічних тощо) з іншою країною.

ІМУНІТЕТ ДИПЛОМАТИЧНИЙ - встановлений Віденською конвенцією, прийнятою 18 квітня 1961 р., ратифікованою Президією Верховної Ради Української РСР 21 березня 1964 р., набула чинності 24 квітня 1964 р. для безперешкодного здійснення дипломатами своїх функцій. І.д. гарантує: особисту недоторканність, а також недоторканність службових приміщень і майна; звільнення від місцевої кримінальної, цивільної та адміністративної юрисдикції; право шифролистування і недоторканності дипломатичної кореспонденції, яка перевозиться дипломатичними кур'єрами.

ШТЕРВЕНЦІОНАЛІЗМ - державна політика, яка характеризується воєнним, економічним, дипломатичним втручанням у внутрішні справи іншої країни, що може супроводжуватися також порушенням територіальної недоторканності.

ІНФОРМАТИКА - наука про методи формалізації та комп'ютерної обробки інформації; відіграє провідну роль у створенні та розвитку інформаційних технологій. Теоретичною основою І. є розроблена у 30-і рр. XX ст. теорія алгоритмів. Застосування комп'ютерної обробки інформації при проведенні досліджень у галузі міжнародних відносин вперше відбулося в США у 60-і рр. XX ст. У цій галузі сформовано три основних напрями: обчислювання, моделювання та розв'язання інформаційно-логічних завдань. Два останніх напрями, у свою чергу, спричинили появу інформаційно-пошукових систем (наприклад GASCON) та інформаційно-логічних систем (наприклад WEIS). Першою спробою комп'ютерного моделювання міжнародних ситуацій вважається модель CRISISCOM, міжнародних систем - модель TEMPER (Абдт Г., Гордон М.).

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА - в загальному розумінні - це система, призначена для вирішення питань пошуку (інформаційно-пошукова система) або логічної обробки інформації (інформаційно-логічна система).

ІНФОРМАЦІЙНО-ЛОГІЧНА СИСТЕМА - система, що здатна вирішувати не лише пошук інформації, яка є у наявності, а й

отримання нової інформації шляхом використання правил логічного висновку та умовиводів.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВА СИСТЕМА - сукупність інформаційно-пошукового масиву, інформаційно-пошукової мови, правил її використання, критеріїв видачі та технічних засобів.

КВАЛІФІКАЦІЯ - здатність працівника виконувати конкретні завдання та обов'язки в межах певного виду діяльності. К. має два параметри: рівень професійної діяльності, що визначається складністю та обсягом завдань і обов'язків робіт; освітньо-кваліфікаційний рівень, що має відповідати рівню професійної діяльності. У документах про освіту чи інших документах про професійну підготовку К. визначається через професійну назву роботи за класифікацією професії.

КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО БАКАЛАВРА З МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН характеризують кваліфікаційні вимоги до професійної діяльності та освітнього рівня випускників вищого навчального закладу за спеціальністю "Міжнародні відносини". Бакалавр з міжнародних відносин повинен знати: основи міжнародної політики держави та шляхи її реалізації; складові своєї професії: базові цінності, знання, вміння, навички; етичні засади дипломатичної служби та шляхи їх реалізації на практиці; професійні якості, функції та роль дипломатичного працівника, методи його роботи; цілі та принципи ведення професійних записів; особливості роботи в команді колег та в мультидисциплінарній команді; способи запобігання та зменшення негативних впливів у професійній діяльності працівника в галузі міжнародних відносин; основні етапи політичної історії України, процеси зміни політичних систем і режимів, особливості розвитку політичної культури та ідеології; історію політичних учень; основні етапи зовнішньої політики України, чинники зміни її стратегічних зовнішньополітичних установок; основи світової політики та економіки; теоретичні засади і практичний вимір міжнародних економічних відносин; актуальні проблеми зовнішньої та внутрішньої політики України, сучасних міжнародних відносин; специфіку діяльності міжнародних організацій, їх роль у формуванні сучасного світового порядку; Конституцію України, основи міжнародного права і особливості конституційного (державного) права зарубіжних країн; етичні й правові норми, які регулюють взаємовідносини у суспільстві та між суспільством і

природним середовищем, і враховувати їх у професійній діяльності; основні етапи розвитку системи міжнародних відносин, механізми і чинники її розвитку, основні теорії та концепції, що стосуються еволюції міжнародних систем. Бакалавр з міжнародних відносин повинен уміти: розумітися на основних методах і прийомах дипломатії, дипломатичній стратегії й тактиці, розуміти вимоги, які висуваються до працівника дипломатичної служби, бути знайомим зі структурою, принципами і методами роботи органів державної влади України в галузі зовнішньої політики й міжнародних відносин; визначати проблеми національної безпеки України на сучасному етапі; вільно орієнтуватися у найважливіших

міжнародних проблемах, що торкаються, насамперед, інтересів і позиції України, зокрема в питаннях, що стосуються її відносин з країнами першого геополітичного порядку, прогнозувати їх розвиток; володіти понятійним апаратом у галузі міжнародних відносин і зовнішньої політики; застосовувати теоретичні підходи міжнародно-політичної науки при аналізі та прогнозуванні розвитку внутріполітичних і зовнішньополітичних процесів, світових політичних процесів; володіти іноземною мовою (мовами), бути здатним виконувати функції перекладача, продовжувати навчання і здійснювати професійну діяльність в іншомовному середовищі; володіти методами і технікою конкретних досліджень, у т.ч. порівняльних і ретроспективних; володіти практичними навичками збору й аналізу зовнішньополітичної інформації; інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід, реалізовувати професійні цінності на практиці; грамотно оформити власні аналітичні чи експертні викладки; кваліфіковано працювати з комп'ютером.

КОНСТАНТА - у міжнародній політиці чинник, котрий досить тривалий час або перманентно визначає характер і зміст міжнародних відносин, їхній стан і напрям. К. є відносно статичним поняттям, що змінює свій характер досить повільно.

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ - система заходів, які здійснює третя сторона з метою перевірки характеристик якостей особистості випускника вищого навчального закладу, та її порівняння зі встановленими вимогами і визначення відповідності кінцевим цілям вищої освіти.

КОНЦЕПЦІЯ - спосіб розуміння і тлумачення міжнародно-політичних явищ, основна ідея будь-якої теорії.

КРЕДИТ - інформаційний обсяг навчального матеріалу, який з урахуванням терміну засвоєння студентами окремих навчальних елементів (відповідно до психофізіологічних норм засвоєння при використанні оптимальних форм, методів і засобів навчання та контролю) може бути засвоєний за 54 години навчального часу (суми годин аудиторної та самостійної роботи студента за тиждень). Як зазначено у додатку 1 Конвенції Ради Європи і ЮНЕСКО про визнання кваліфікацій з вищої освіти, кредит - точно документована мінімальна умовна одиниця виміру "вартості" якоїсь складової навчальної програми, виконаної студентом під час навчання.

МАНДАТ - право на управління певними територіями.

МАНДАТНА СИСТЕМА - система, в межах якої окремим державам надавалися мандати на управління територіями, що складали раніше володіння колоніальних держав, які зазнали поразки у Першій світовій війні.

МАРКСИЗМ - теоретичний напрям, що розглядає міжнародні відносини як арену боротьби між експлуататорами (капіталістами) різних країн за право експлуатувати робочу силу інших країн. Відстоює ідею повалення експлуататорських класів усіх країн шляхом здійснення пролетарської революції у всесвітньому масштабі.

МЕТОД - засіб наукового пізнання міжнародно-політичної науки, побудови та обґрунтування системи знань у сфері міжнародних відносин.

МЕТОДИКА послідовність конкретних процедур, реалізація яких забезпечує досягнення мети досліджень.

МЕТОДОЛОГІЯ - являє собою вчення про структуру, принципи побудови, логічну організацію, методи та засоби пізнання міжнародно-політичної реальності.

МІЖДЕРЖАВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО - неконфліктний тип

взаємодії країн, що може реалізовуватись як в одній, так і в декількох сферах життєдіяльності держави.

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА - такий стан міжнародних відносин, за якого створюються умови, необхідні для існування і функціонування держав, забезпечення їх повного суверенітету, політичної та економічної незалежності, можливої відсічі воєнно-

політичному натиску і агресії, рівноправних відносин з іншими країнами. М. б. - це політика, що сприяє створенню ефективних гарантій миру як для окремої країни, так і для всього світового співтовариства.

МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ - інформація, що циркулює в

галузі міжнародних відносин.

МІЖНАРОДНА МІЖУРЯДОВА ОРГАНІЗАЦІЯ - міжнародна

організація, що відповідає таким ознакам: утворена групою держав; має неприватний характер фінансування; геополітично визначене утворення; як правило, обов' язковий характер виконання прийнятих рішень для всіх держав-учасниць.

МІЖНАРОДНА НЕУРЯДОВА ОРГАНІЗАЦІЯ - міжнародна

організація, що має такі ознаки: міжнародний характер складу та цілей учасників; нетериторіальне утворення, оскільки її члени не є суверенними державами; приватний характер уставного фонду; добровільний характер діяльності. На відміну від держави, вони не можуть бути представлені як актори, які діють в інтересах влади. На відміну від міжурядових організацій, їх засновниками є не держави, а професійні, релігійні чи приватні організації, інститути, установи. Основним засобом впливу на міжнародні відносини є

мобілізація міжнародної громадської думки, а методом досягнення мети - здійснення тиску на міжурядові організації.

МІЖНАРОДНА СИСТЕМА - сукупність елементів міжнародних відносин, що об' єднані між собою особливим типом зв' язку і підтримують взаємодію в межах окремої організаційної одиниці. Структура міжнародної системи складається з таких елементів (системних факторів): ієрархія акторів, що відображає їх фактичну нерівність з погляду військово-політичних, економічних, ресурсних, ідеологічних та інших можливостей впливу на систему; внутрішній режим, тобто сукупність формальних і неформальних принципів та норм, угод та процедур прийняття рішень, що формують систему взаємин між учасниками міжнародних відносин; конфігурація та співвідношення сил, що відображає існування центрів сили і залежить від кількості головних акторів та характеру взаємин між ними; гомогенність або гетерогенність - відображає ступінь згоди, що існує в акторів щодо тих чи інших принципів або цінностей. Гомогенними системами є такі, в яких держави належать до одного типу, сповідують одну й ту саму концепцію політики,

гетерогенними - системи, в яких держави організовані за різними принципами. Система може бути більш або менш гомогенною або гетерогенною в одній зоні, гомогенною - в часи миру; гетерогенною - в часи війни.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО - процес взаємодії двох або декількох міжнародних суб'єктів, в якому виключається застосування силового примусу і домінують пошуки реалізації спільних інтересів.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ - системна сукупність політичних, економічних, соціальних, дипломатичних, правових, воєнних, гуманітарних зв' язків і відносин між основними суб'єктами світового співтовариства.

МІЖНАРОДНИЙ КОНФЛІКТ - зіткнення між міжнародними учасниками з приводу цінностей, статусів, влади, ресурсів, в якому цілі кожної зі сторін полягають у тому, щоб нейтралізувати, послабити або знищити свого суперника.

МІКРОДЕРЖАВА - країна, нездатна захистити власними силами свій суверенітет. Серед дослідників немає загальноприйнятої думки про те, яку державу слід вважати малою, а яку - мікродержавою. Основним критерієм при цьому часто виступає кількість населення. М. має населення не більше 1 млн чол., у деяких випадках цифра називається до 2 млн чол.

МОДЕЛЬ - у широкому розумінні - аналог, замінник деякого об'єкта-оригіналу (події, процесу, явища) іншим об'єктом, що за певних умов відображає властивості оригіналу.

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА - (у вищому навчальному закладі) педагогічно адаптована система понять про явища, закономірності, закони, теорії,

методи тощо будь-якої галузі діяльності (або сукупності різних галузей діяльності) з визначенням потрібного рівня сформованості у тих, хто навчається, певної сукупності вмінь і навичок.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН - нормативний документ вищого навчального закладу, який складається на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає графік навчального процесу, перелік та обсяг навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, форми та засоби проведення

підсумкового контролю. Н.п. спеціальності "Міжнародні відносини" складається з двох циклів дисциплін: загальнопрофесійної підготовки та відповідної спеціальності. Цикл дисциплін загальнопрофесійної підготовки складається з таких блоків: міжнародно-правовий, міжнародно-економічний, міжнародно-інформаційний, історико-політологічний та мовний. Цикл дисциплін спеціальності "Міжнародні відносини" визначається як державними стандартами підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин та зовнішньої політики, так і виходячи з окремих потреб України, відповідних регіонів у підготовці спеціалістів-міжнародників.

НАДДЕРЖАВА відповідає таким ознакам: 1) здатність до масового руйнування планетарного масштабу, що підтримується завдяки володінню та удосконаленню ядерної зброї; 2) здатність здійснювати вплив на умови існування всього людства; 3) неможливість зазнати поразки від будь-якої іншої держави чи їх коаліції, якщо до такої коаліції не входить інша наддержава.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА - поняття, що характеризує, передусім, фізичне виживання держави, захист і збереження її суверенітету та територіальної цілісності, здатність адекватно реагувати на будь-які реальні та потенційні загрози. Першим сформулював концепцію національної безпеки У. Ліппман. На думку дослідника, нація знаходиться в безпеці, коли їй не доводиться жертвувати своїми законними інтересами з метою запобігання війні та коли вона в змозі захистити при необхідності ці інтереси шляхом війни. Н.б. будується з урахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх загроз.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС - одне з ключових понять у реалізмі, що віддзеркалює цілі держави на міжнародній арені та реалізується через її зовнішню політику. Першими ввели у міжнародну науку поняття Н.і. американські вчені Р. Нібур та Ч. Бірду. Увага до даного поняття зросла після Другої світової війни. Дискусії щодо сутності категорії Г. Моргентау назвав "новими великими дебатами". Він же першим сформулював і виклав власну концепцію Н.і. в монографії "На захист національного інтересу" (1951 р.). Основні положення, що вкладав Г. Моргентау у зміст Н.і.: 1). Н.і. -це об'єктивна даність. Він базується на

своєрідності географічного положення держави і обумовлюється її економічним, політичним і культурним розвитком - з одного боку та людською природою - з

іншого; 2). Н.і. містить два основних елементи: центральний (постійний) та другорядний (мінливий). Другорядний елемент являє собою конкретну форму, яку Н.і. набуває у просторі та часі. Центральний інтерес складається з трьох факторів: природи інтересу, який має бути захищений; політичного оточення, в якому реалізується Н. і. та раціональної необхідності, що обмежує вибір цілей і засобів задля задоволення Н.і.; 3). Н.і. має раціональне підґрунтя; 4). Н.і. може як поєднуватися, так і не поєднуватися з моральною політикою. Моральна політика виходить з необхідності узгодження і компромісів у захисті Н. і. держав, з прагнення досягти загальних інтересів, що не може поєднуватися з суперництвом ідеологій; 5). Н.і. кардинально відрізняється від суспільного інтересу. Якщо перший існує в умовах анархічного міжнародного середовища, то другий пов' язаний із системою законів, котрі регулюють внутрішню політику. Суспільний інтерес захищає суспільні блага перед внутрішніми викликами, Н.і. використовується для просування цілей зовнішньої політики. Вагомий внесок у розробку концепції Н.і. зробили Дж. Кеннан, У. Ліппман, Дж. Розенау, К. Уолтс, Е. Ферніс. Н.і. є інтерес нації як двоєдності суверенної територіальної держави та громадянського суспільства. Що стосується державного інтересу та інтересів громадянського суспільства, то вони не тільки змістовно пов' язані з поняттям Н.і., а й значною мірою визначають його змістовну структуру. Та на міжнародній арені нація представлена державою, тому багато дослідників використовують термін "національно-державницькі інтереси". Н.і. формуються відповідно до геополітичних параметрів, ресурсних можливостей держави. На їх формування значний вплив здійснюють рівень економічного розвитку країни, її вага і місце в світовому співтоваристві, національно-культурні традиції. Головна складова Н.і. - це імператив самозбереження держави.

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ - принцип, відповідно до якого нація-держава є джерелом найвищої політичної влади, що здійснюється в межах її території (маються на увазі законодавчі, виконавчі, судові повноваження) без втручання ззовні. У міжнародних відносинах Н.с. передбачає існування такого світового порядку, в якому кожна держава самостійно формує та реалізує зовнішню політику, а також поважає право інших країн вести самостійну політику.

НЕДЕРЖАВНИЙ (НЕТРАДИЦІЙНИЙ) УЧАСНИК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН - будь-який суб'єкт, що діє на міжнародній арені, окрім держави. До недержавних учасників міжнародних відносин, як правило, відносять: міжнародні міжурядові організації; міжнародні неурядові організації; транснаціональні

корпорації; суспільні сили і рухи та індивідів, діяльність яких виходить за межі однієї країни. Віденський конгрес 1815 року затвердив існування нетрадиційних учасників міжнародних відносин. Так, Заключним актом конгресу було проголошено утворення Постійної комісії з питань судноплавства по р. Рейн. До кінця XIX ст. у світі вже налічувалося більше десяти таких організацій, які виникли внаслідок індустріальної революції, що викликала потребу в функціональному співробітництві держав у галузі промисловості, техніки та комунікацій. Серед них були такі: Міжнародна санітарна конвенція (1853), Міжнародний телеграфний союз (1865), Міжнародне бюро мір і ваги (1875), Всесвітній поштовий союз (1878), Союз захисту промислової власності (1883), Міжнародна організація карної політики (Інтерпол, 1923) тощо. Міжурядові організації безпосередньо політичного характеру виникають після Першої світової війни (Ліга Націй, Міжнародна організація праці), інтенсивно - після Другої світової війни, коли в 1945 р. у Сан-Франциско було створено Організацію Об' єднаних Націй, яка покликана була стати гарантом колективної безпеки і співробітництва країн-членів у політичній, економічній та соціальній галузях. Паралельно з розвитком її спеціалізованих органів та інститутів формуються міжурядові організації міжрегіонального та регіонального характеру, діяльність яких спрямована на розширення співробітництва держав у різних сферах: Рада Європи (1949), Європейське об'єднання вугілля та сталі (1951), Європейське співтовариство з атомної енергії (1957), Європейська асоціація вільної торгівлі (1960), Ліга арабських країн (1945), Організація американських держав (1948), Організація африканської єдності (1963). В середині 1970-х рр. міжнародних міжурядових організацій налічувалося 220, неурядових - 3000; на сьогодні кількість міжурядових перевищує 400, неурядових - більше 4000.

НЕЙТРАЛІТЕТ - офіційна позиція держави, пов' язана з відмовою приєднання до будь-яких воєнно-політичних блоків та організацій.

НЕОЛІБЕРАЛІЗМ - теоретичний підхід до аналізу міжнародних відносин, сутність якого зводиться до таких положень:

взаємозалежність політики та економіки; послаблення впливу анархії на міжнародне середовище через високий рівень взаємозалежності держав внаслідок процесів глобалізації; сучасні ліберально-демократичні держави завдяки спільним політичним принципам не вступають у конфлікти, а розв'язують протиріччя виключно мирним шляхом. Гармонізації міждержавного співробітництва сприяє універсальність демократії.

НЕОМАРКСИЗМ - теоретична школа у міжнародних відносинах, що підкреслює економічну нерівність у сучасному світі та розшарування населення за

економічними параметрами, яке відбувається не за лініями національних кордонів, а, головним чином, за віссю "Північ - Південь".

НЕОРЕАЛІЗМ (СТРУКТУРНИЙ РЕАЛІЗМ) - сучасний напрям реалізму. Базові положення: держава є основним елементом аналізу у міжнародних відносинах; міжнародні відносини носять анархічний характер; на зовнішню політику країн впливає не лише їх міць, а й місце, яке вони займають у системі міжнародних відносин. Таким чином, вводиться поняття "структури" як фактора впливу на зовнішню політику держави. Місце держави в структурі або сприяє її активній політиці, або, навпаки, її обмежує. Засновником вважається американський дослідник Кеннет Уолтс, проф. Університету Берклі та Колумбійського університету.

НОМОС - поняття в геополітиці для позначення специфіки організації простору. Уведений у науку німецьким дослідником К. Шмідтом.

НОРМАТИВНИЙ ТЕРМІН НАВЧАННЯ - термін навчання за денною (очною) формою, необхідний для засвоєння особою нормативної та вибіркової частин змісту навчання і встановлений державним стандартом вищої освіти.

ОСВІТНІЙ РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ - характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей особи, достатніх для здобуття кваліфікації, яка відповідає певному освітньо-кваліфікаційному рівню. Освітні рівні: неповної вищої освіти - характеристика сформованості інтелектуальних якостей особи, що визначають її розвиток як особистості і є достатніми для здобуття особою кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста; базової вищої освіти - характеристика сформованості інтелектуальних якостей особи, що визначають її

розвиток як особистості і є достатніми для здобуття особою кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра; повної вищої освіти - характеристика сформованості інтелектуальних якостей особи, що визначають її розвиток як особистості і є достатніми для здобуття особою кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ -

характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності. Освітньо-кваліфікаційні рівні: бакалавр, спеціаліст, магістр.

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА

випускників Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили зі спеціальності "Міжнародні відносини" є документом, складеним на основі Галузевого стандарту вищої освіти України 2004 р. з напряму 0302

"Міжнародні відносини". В ній узагальнюються вимоги з боку держави, світового співтовариства та замовників, зокрема Миколаївської обласної державної адміністрації, до змісту вищої освіти, встановлюються галузеві кваліфікаційні вимоги до соціально-виробничої діяльності випускників даного вищого навчального закладу із зазначеної спеціальності та освітньо-кваліфікаційного рівня і державні вимоги до властивостей та якостей особи, яка здобула освітній рівень бакалавра. О.-к.х. визначає первинні посади випускників бакалаврату МДГУ ім. Петра Могили та умови їх використання, виробничі функції, типові завдання діяльності та вміння щодо їх вирішення, здатності вирішувати проблеми й завдання соціальної діяльності та вміння, що є відображенням наявності цих здатностей, попередній освітній або (та) освітньо-кваліфікаційний рівень і вимоги до професійного відбору абітурієнтів, вимоги до державної атестації.

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА є державним нормативним документом, у якому визначається нормативний зміст навчання, встановлюються вимоги до змісту, обсягу і рівня освіти та професійної підготовки фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня певної спеціальності. О.-п.п. встановлює: нормативну частину змісту навчання у навчальних об'єктах, їх інформаційний обсяг та рівень їх засвоєння в процесі підготовки

фахівця відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики; рекомендований перелік навчальних дисциплін підготовки фахівців; форми державної атестації; нормативний термін навчання.

ПАРАДИГМА - прийнята певним науковим співтовариством модель постановки та розв'язання проблем. Термін впроваджений у науку Т. Куном. У міжнародно-політичній науці П. трактують як: 1) узагальнену теорію, що випливає з низки близьких за принципом розуміння об'єкта дослідження концепцій; 2) логічне пояснення міжнародних відносин, що може бути використано операційно. У науці про міжнародні відносини виділяють три головні (канонічні) П.: лібералістичну, реалістичну та марксистську.

ПАЦИФІЗМ - світоглядна позиція, що заперечує право на збройне розв'язання міжнародних конфліктів.

ПЕРВИННА ПОСАДА - посада, що не потребує від випускників навчального закладу попереднього досвіду професійної практичної діяльності. Фахівець з міжнародних відносин (кваліфікація 3439) може обіймати первинні посади: аташе; дипломатичний агент; дипломатичний кур'єр; помічник експерта із зовнішньополітичних питань; помічник політичного оглядача; спеціаліст ІІІ категорії.

ПЕРИФЕРІЯ - термін у неомарксизмі для позначення країн, що розвиваються.

ПОЛІТОЛОГІЯ - галузь науки, що вивчає політичну організацію і політичне життя суспільства, систему політичних відносин і характер політичного режиму, проблеми внутрішньої та зовнішньої політики, політичні аспекти міжнародних відносин. Основним предметом П. є політична влада, форми і методи функціонування і розподілу її в державно організованому суспільстві. Ці питання розглядаються в кореляції з вивченням політичної свідомості, інтересів і поведінки індивідів, соціально класових спільнот, етносів тощо.

У сучасній П. домінують проблеми конфліктології, державознавства, політичних філософії, історії та економіки. П. є основою для формування понятійно-категоріального апарату міжнародно-політичної науки.

ПОРІВНЯЛЬНА ПОЛІТОЛОГІЯ - це наука, що досліджує спільне і відмінне всередині і між політичними системами. Фокусує

увагу на перспективному порівнянні політичних систем та інститутів різних країн.

ПОСЕРЕДНИЦТВО - процедура врегулювання конфлікту із залученням третьої, незацікавленої, сторони, яка проводить переговорний процес і бере участь у мирному розв'язанні проблеми.

ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ - дипломатичні дії, спрямовані на попередження насильницького способу розв'язання конфліктної ситуації.

ПРИВІЛЕЇ ДИМПЛОМАТИЧНІ - встановлені Віденською конвенцією, прийнятою 18 квітня 1961 р., ратифікованою Президією Верховної Ради Української РСР 21 березня 1964 р., яка набула чинності 24 квітня 1964 р., для безперешкодного здійснення дипломатами своїх функцій. П.д. передбачають: звільнення від сплати прямих податків; відміну мита; право піднімати прапор над офіційною резиденцією, використовувати дипломатичну форму (там, де це практикується).

ПРИНЦИП - центральне пояснення, особливість, покладена в основу наукового дослідження. П. є основою теоретичного аналізу, оскільки його вибір визначає подальшу структуру наукового пошуку та отримані результати.

ПРИПУЩЕННЯ - імовірнісне судження про події, явища, що відбулися в минулому.

ПРОГНОЗУВАННЯ - аналітичне дослідження перспектив розвитку всього об' єкта або його окремих елементів на основі багатостороннього і ретельного вивчення його теперішнього стану в контексті максимальної кількості об' єктивних і суб' єктивних чинників з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх, сприятливих і несприятливих впливів.

ПРОТЕКЦІОНІЗМ - політика, спрямована на захист національного ринку шляхом обмеження імпорту тарифними та іншими методами.

ПРОБЛЕМА - завдання, що вимагає практичного розв'язання у нестандартних умовах, чи евристична ситуація, пов' язана з неоднозначністю, можливістю альтернативних рішень.

ПСИХОЛОГІЯ - наука, що вивчає формування, закономірності розвитку і механізми психіки.

РЕАЛІЗМ - теоретичний підхід до аналізу міжнародної політики, сутність якого можна звести до таких положень: головним суб' єктом міжнародних відносин є держава з її національними інтересами; у світовій системі відсутня центральна влада, що є основним для держав фактором, який примушує їх орієнтуватися, в першу чергу, на свій захист, безпеку, більш повне задоволення національних інтересів; співробітництво країн є результатом збігу їх національних інтересів, протистояння - результат їх несхожості. Піднесення Р. пов'язується з працями американського вченого Г. Моргентау. Набуває найбільшого поширення в 1940-1950-х рр., оскільки відображає наслідки Другої світової війни.

РЕАЛПОЛІТИКА - принцип ведення міжнародних справ, який виходить з того, що держави повинні готуватися до війни заради збереження миру. Головну увагу слід приділяти тому, що реально існує у світі; орієнтуватися на реальні дії суперників, а не на декларації. Держава має бути готовою застосувати силу, але в тому випадку, коли всі інші можливості вичерпані. Термін уведений німецьким дослідником Людвігом фон Рошау у 1853 р.

РЕПАРАЦІЇ - повне або часткове відшкодування матеріальних збитків, завданих війною. Сплачуються переможеною країною державі-переможниці.

РЕФЕРАТ - стислий виклад змісту документа або його частини. Р. включає основні фактичні відомості та висновки, необхідні для первинного знайомства з документом і визначення доцільності звертання до нього. Р., як правило, має таку структуру: вступ, основна частина, висновки, список джерел та літератури, додатки. З погляду функції та глибини розкриття інформації розрізняють індикативні й інформативні Р. Індикативний Р. виконує сигнальну функцію: повідомляє користувачу про появу відповідної інформації та надає можливість вирішити питання доцільності звертання до документа. Інформативний Р. - одна з найпоширеніших форм реферату, що виконує пізнавальну функцію. У ньому найбільш повно відбивається зміст первинного документа, наводяться теоретичні відомості, фактичні дані, висновки і рекомендації. У навчальному процесі студенти найчастіше мають справу з інформативними Р. Як правило, Р. оцінюється за двома критеріями: правильністю оформлення, змістовними характеристиками.

СВІТОВА ПОЛІТИКА - система економічних, правових, дипломатичних, ідеологічних, військових, культурних та інших зв'язків і відносин між народами,

державами та групами держав, провідними соціальними, економічними та політичними силами і організаціями, що діють на світовій арені. Займається проблемами сучасного стану та тенденціями розвитку світової політичної системи. Окремі міжнародні проблеми досліджуються С.п. із урахуванням загального контексту світового політичного розвитку. Зміщує акцент на ту роль, яку відіграють нетрадиційні актори на міжнародній арені.

СВІТ-СИСТЕМНА ТЕОРІЯ - одна з найбільш відомих течій неомарксизму. Виходить з того, що світ розподілений не лише на держави, але і на більш важливі структурні одиниці - класи. У результаті розвитку капіталізму відбулося розшарування країн за рівнем економічного розвитку на три групи: центр (ядро), напівпериферію та периферію. Країни ядра домінують у світі та розвиваються за рахунок інших держав.

СЕРЕДОВИЩЕ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (МІЖНАРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ) - у найбільш узагальненому вигляді ототожнюється з простором, в якому реалізується взаємодія основних учасників міжнародних відносин. У міжнародно-політичній науці розрізняють такі типи середовища: соціальне (пов'язане з діяльністю людини)/позасоціальне (простір у контексті параметрів класичної геополітики/політичної географії); внутрішнє та зовнішнє середовище міжнародної системи. Зустрічаються спроби класифікувати міжнародне середовище за рівнем реалізації міжнародної політики або розуміння його за цивілізаційними характеристиками.

СИЛА характеризує здатність міжнародного суб'єкта змінювати конфігурацію міжнародних відносин відповідно до власних інтересів.

СИСТЕМА - сукупність визначених елементів, між якими існують закономірний зв' язок і взаємодія.

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ - сукупність взаємопов'язаних послідовних стандартів вищої освіти, вищих навчальних закладів усіх форм власності, інших юридичних осіб, що надають освітні послуги в галузі вищої освіти, органів, які здійснюють управління в галузі вищої освіти.

СОЦІОЛОГІЯ - наука про функціонування та розвиток суспільства. На відміну від інших соціальних наук (політекономії, правознавства, демографії, етнографії тощо), які вивчають окремі сторони життя суспільства, С. вивчає суспільство як цілісну систему. С. вивчає соціальну структуру суспільства, тобто різні форми взаємодії, форми спілкування, які існують між індивідами та групами, групами та соціальними інститутами, системами культурних норм, цінностей. С. дає аналітику можливість використати трирівневу систему знань: загальну соціологічну теорію, спеціальні соціологічні теорії, конкретні соціологічні

дослідження. С. також дає великий досвід у галузі методики та техніки дослідження.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ - категорія, що характеризує: у сфері праці -особливості спрямованості та специфіку роботи в межах професії (зміст завдань професійної діяльності, що відповідають кваліфікації); у сфері освіти - спрямованість і зміст навчання при підготовці фахівця (визначається через узагальнений об'єкт діяльності або виробничу функцію та предмет діяльності фахівця і відображає вид його діяльності та сферу застосування праці). С. у сфері освіти є адекватним відображенням наявної у сфері праці С. (кваліфікації). Навчання за С. освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, спеціаліст або магістр передбачає вивчення узагальненого об'єкта діяльності фахівця, виробничих функцій та типових складових структури професійної діяльності таких, що задовольняють вимоги сфери праці до С. Навчання за С. освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста передбачає вивчення виробничих функцій та типових складових структури професійної діяльності.

СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ (система стандартів вищої освіти) - сукупність норм, що визначають зміст вищої освіти, навчання, засоби діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання. С.в.о. є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян, незалежно від форм здобуття вищої освіти. Відповідність освітніх послуг С.в.о. визначає якість освітньої та наукової діяльності вищих навчальних закладів. Систему С.в.о. складають державний С.в.о., галузеві С.в.о. та С.в.о. вищих навчальних закладів.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН - наукове і методичне обґрунтування процесу реалізації освітньо-професійної програми підготовки спеціалістів-міжнародників.

СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (УЧАСНИК) - індивід, група, клас, спільнота людей, держава, які взаємодіють з приводу і/чи за допомогою окремого об'єкта. Одним з основних критеріїв виокремлення суб'єкта є наявність у нього свідомості та здатності

до дії.

ТАЛАСОКРАТІЯ - номос Моря. Специфічні риси найяскравіше представлені геополітичними параметрами США.

ТЕЛУРОКРАТІЯ - номос Суші. Специфічні риси найяскравіше представлені геополітичними параметрами сучасної Росії.

ТЕНДЕНЦІЯ - напрямок розвитку будь-якого явища, думки.

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА КОРПОРАЦІЯ - компанія, що має філії за межами однієї держави. ТНК є явищем досить суперечним. З одного боку, вони

сприяють модернізації країн базування, розвитку їх народного господарства, поширенню цінностей економічної свободи та політичного лібералізму, але, з іншого, тягнуть за собою соціальні потрясіння, пов' язані зі структурною перебудовою, інтенсифікацією праці та виробництва; нові форми панування і залежності - економічну, технологічну, а часто і політичну. ТНК підсилюють рівень економічної взаємозалежності країн. У сучасному світі нараховується не менше 7 тис. ТНК, що мають 26 тис. філій. Основна діяльність охоплює три економічні зони: США, ЄС та Японію.

ТРАНСФОРМАЦІЯ - зміна, перетворення. У міжнародних відносинах вживається в розумінні поступових, не стрибкоподібних змін ієрархії та субординації міжнародних систем.

ФАКТОР - чинник, умова, рушійна сила, причина якого-небудь явища.

ФІЛОСОФІЯ - форма суспільної свідомості, система ідей, поглядів на світ і на місце людини в ньому. Головні питання Ф.: що первинне - матерія чи дух; чи можна пізнати світ? Історично склалися такі розділи Ф.: онтологія (вчення про буття), гносеологія (теорія пізнання), логіка, естетика та етика. У міжнародно-політичній науці філософське знання важливе тим, що визначає

предмет та джерела пізнання, пояснює принципи співвідношення між пізнавальною та практичною діяльністю, мораллю та правом, силою та переконанням тощо. Ф. з'ясовує загальні принципи, шляхи, засоби побудови наукових досліджень у сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики.

ХОЛОДНА ВІЙНА - політичне, ідеологічне, економічне та воєнно-стратегічне суперництво соціалістичної (східний блок -СРСР та його союзники) та капіталістичної (західний блок - США та їх союзники) систем, що супроводжувалося їх локальним збройним протистоянням (наприклад у В' єтнамі, Афганістані). Оголошення Х.в. пов'язують із промовою У. Черчилля у 1946 р. у Фултоні, початок активного протистояння - з 1949 р. (ядерні випробування в СРСР, утворення НАТО, розкол Німеччини на ФРН та НДР).

ЦИВІЛІЗАЦІЯ - спільнота людей, які мають спільні фундаментальні основи ментальності, спільні основоположні духовні цінності та ідеали, а також стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі.

ЯЛТИНСЬКО-ПОТСДАМСЬКА СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН - світопорядок, що утворився внаслідок Другої світової війни. Його основу заклали домовленості країн-союзниць, що юридично закріпилися на Ялтинській (1945) та Потсдамській (1945) конференціях. Основні риси цієї системи: біполярність, обумовлена воєнно-політичною та економічною перевагою двох наддержав (США і СРСР); наявність зброї масового ураження, здатної багаторазово знищити нові силові полюси; блокове протистояння (НАТО і ОВД).